

PARCUL ARHEOLOGIC HERNEACOVA-*CETATE*: UN MODEL DE EXPLOATARE ȘTIINȚIFICĂ, TURISTICĂ ȘI ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII DURABILE

*Dorel Micle**, *Vlad Meglei***, *Alexandru Hegyi****

* Universitatea de Vest din Timișoara; dorel.micle@e-uvt.ro

** SC Andreescu & Gaivoronschi SRL, Timișoara; vladmeglei@gmail.com

*** Universitatea de Vest din Timișoara; alexandru.hegyi89@e-uvt.com

Abstract. The Early Iron Age fortification called *Herneacova-Cetate* is one of the few of its kind in the region, being an important landmark for studying this period of time. Although it has been investigated in four systematic archaeological campaigns, there is not enough data to draw an overall view of the site. Given that the site is located in an extraordinary natural setting, with a high range of touristic and economical exploitation, our study is a proposal of archaeological investigation and enhancement of the possible results, being a model of good practice. The project represents the collaboration between archaeologists and architects and its objectives was to gather all information referring to the site and the surrounding area, creating a series of reliable solutions for sustainable development of the region.

Keywords: Iron Age fortification, touristic and economical exploitation, model of good practice, sustainable development, Theme park.

1. Introducere

Decăderea înfloritoare a civilizației a epocii bronzului, la începutul secolului X îHr, va face loc unor civilizații agrare care se vor fi folosit de cunoștințele tehnologice deja dobândite. Abia cu utilizarea pe scară mai extinsă a obiectelor din fier, undeva în a doua jumătate a secolului VII îHr, se va începe un proces de omogenizare culturală pe arii mai extinse. Necesitatea protejării resurselor și a zonelor de interes dar și masivele mișcări de populații în Europa Centrală, va impune consolidarea unor centre de putere care să coaguleze în jurul lor comunități care să beneficieze de protecție și exploatarea acestor resurse. Aceste zone fortificate (*hillfort*) au început să apară treptat în Europa, teritoriul Banatului nefăcând excepție, aici fiind cunoscute două asemenea fortificații, care prezintă aceleași particularități: *Herneacova-Cetate* și *Remetea Pogănici-Pascoane*. Dintre acestea fortificația de la *Herneacova* este localizată cel mai aproape de Timișoara și se pretează cel mai bine transformării ei în Parc Arheologic, în vederea conservării și exploatării științifice și turistice.

Locația fortificației este cunoscută localnicilor de multă vreme, aceștia denumind dealul respectiv drept "*Cetate*" sau "*Cetatea turcească*". La sfârșitul deceniului șapte al secolului XX, fortificația este descoperită de către Florin MEDELEȚ, care, în

anul 1971, întreprinde o campanie de cercetări arheologice, rezultatele rămânând inedite în totalitatea lor. Între 2003–'06 un colectiv al Muzeului Banatului din Timișoara (Florin MEDELEȚ, Valentin CEDICĂ, Mircea MARE, Florentina CHIU, Petru ROGOZEA) demarează o campanie de cercetări arheologice sistematice, prin trasarea unei secțiuni magistrale, dispuse pe direcția SE–NV, vizând stabilirea stratigrafiei generale a sitului și precizarea sistemului de fortificație¹.

În noiembrie 2006, timp de o săptămână, membri proiectului eGISpat Timiș² au efectuat topografierea detaliată a sitului cu Stația Totală, culegând din teren 1850 de puncte caracteristice pentru reconstituirea 3D și precizarea elementelor morfo-structurale, naturale și antropice ale Dealului “*Cetate*” de la Herneacova, operație repetată cu drona, în anul 2014 (**Fig. 1**).

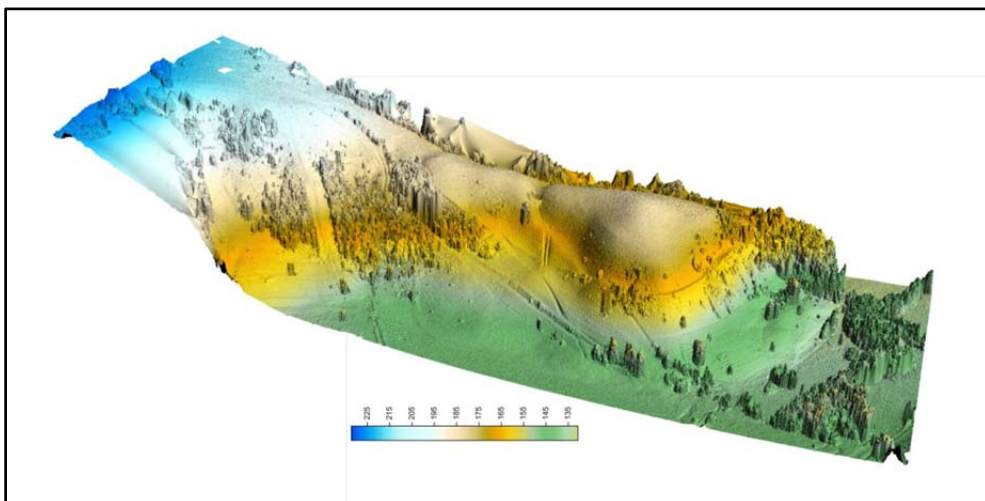

Fig. 1. Fortificația de la Herneacova-Cetate.

Fortificația de pământ de la Herneacova-Cetate ocupă partea superioară a unui promontoriu (cota 192,6 m) care domină versantul stâng al Pârâului Băcin, vis-a-vis de punctul de confluență cu un afluent dreapta, fără nume, pe valea căruia este amplasată localitatea Sălciua Nouă. Poziția strategică a promontoriului este una deosebită, controlând accesul de-a lungul Văii Pârâului Băcin, între actualele localități Bencecu de Jos și Nadăș. Latura de S a promontoriului, cea de legătură cu culmea dealului care formează cumpăna de ape între Valea Băcinului și Valea Gherteamoșului, a fost fortificată cu două șanțuri, al căror traseu este încă vizibil în teren (**Fig. 2**). Dealul a fost fortificat și pe laturile de E, N și V, prin săparea unei platforme de luptă circulare, care înconjoară dealul la jumătatea pantei. Pe latura de NV este foarte probabil ca această platformă de luptă să fie străbătută de drumul antic de acces, care în acest punct formează o trecere *en chicanne*.

¹ O sinteză a rezultatelor investigațiilor la Cedică, Medeleț, 2002, p. 85-86; Medeleț *et alii*, 2004, p. 93-95; Chiu, 2003, p. 87-93; Mare, Cedică, 2005, p. 633-635.

² Măruia *et alii*, 2011, p. 207-214.

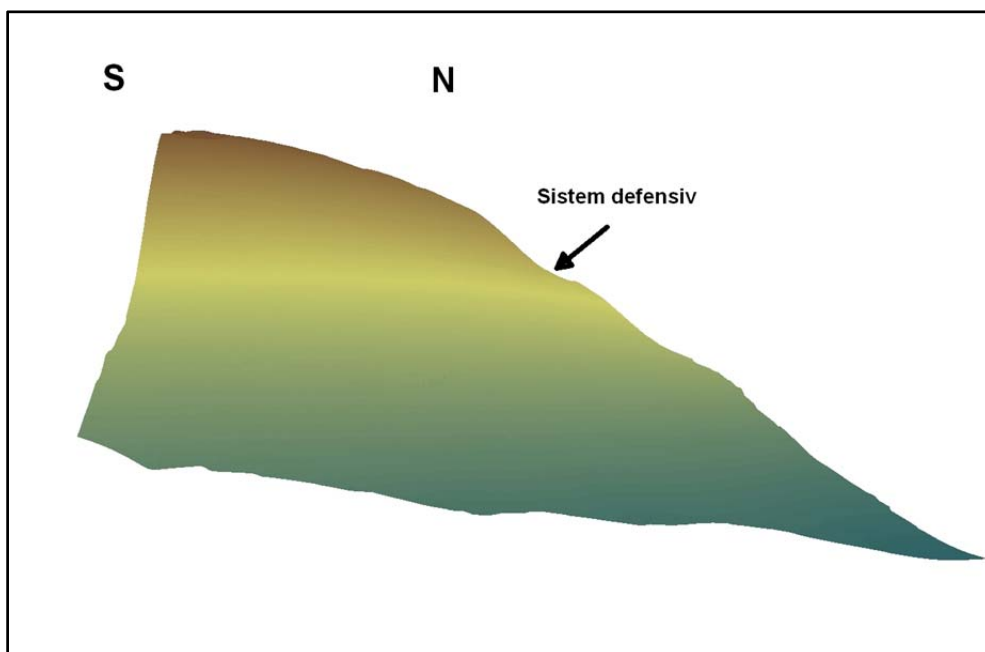

Fig. 2. Fortificația de la Herneacova-Cetate. Detaliu: sistemul defensiv de pe latura nordică.

Gradul de conservare foarte bun și plasarea într-un cadru natural pitoresc pot face din “Cetatea” de la Herneacova un important punct de atracție turistică al Dealurilor Lipovei. Publicul interesat poate vizita fortificația venind cu mașina de la Timișoara în mai puțin de 45 de minute, pe traseul Timișoara – Receaș (DN 6), apoi urmând DJ 609 E Receaș – Herneacova, iar de aici pe un drum asfaltat până la confluența Pârâului Băcin cu valea care vine de la Sălciua Nouă. În zonă se află numeroase puncte de interes turistic: viile și cramele Receaș; Valea Gherțeamoșului între Herneacova și Stanciova (unde există numeroase puncte de interes peisagistic, accesibile auto, pedestru sau cu bicicleta); fortificația medievală de pământ de la Stanciova-Grădiște; între Ianova și Herneacova este Valea Gherțeamoșului (cu numeroase puncte arheologice și lacul de la Ianova, amplasat într-un cadru natural deosebit); Valea Băcinului între “Cetatea” Herneacova și Bencecu de Jos (cu numeroase puncte peisagistice și excelente trasee de cicloturism și drumeție); localitatea Sălciua Nouă (amplasată într-un cadru natural pitoresc); localitatea semi-părăsită Nadăș etc.

În acest context, o echipă de studenți de la Facultatea de Arhitectură din cadrul Universității Politehnice din Timișoara, împreună cu arheologii de la Universitatea de Vest din Timișoara, au demarat un proiect de punere în valoare a acestui obiectiv arheologic, prin transformarea lui în Parc Arheologic. Din start s-a dorit ca acesta să fie un proiect cultural în mediul rural și urmarea crearea unor conexiuni teritoriale pe plan social, economic și turistic, prin intermediul unei strategii zonale mai ample.

2. Descrierea proiectului

Proiectul a propus un scenariu prin care întreaga zonă ar putea cunoaște o creștere pe plan economic și turistic folosind parcul arheologic ca și catalizator social, alături de restul punctelor de interes din proximitate. Raportat la contextul socio-economic și istoric, precum și la intențiile de dezvoltare, proiectul de parc arheologic se manifestă prin conectarea într-un concept unitar a unor principii din cadrul mai multor discipline (istorie, geografie, arhitectură, biologie etc.). Strategia presupune definirea și valorificarea potențialului întregii zone turistice prin raportarea la obiectivele culturale și peisagistice și interconectarea acestora.

Ca exemple de bună practică au fost analizate unele dintre cele mai mari parcuri arheologice din Europa - asemănătoare ca încadrare contextuală și istorică. Pentru a identifica și susține modalitățile de intervenție, sunt considerate importante aspecte precum: contextul istoric, starea de conservare, intervenția contemporană asupra sitului, relația vechi-nou.

Descoperirile făcute în urma săpăturilor arheologice sistematice au revelat o așezare fortificată cu mai multe niveluri; fortificația având val dublu și trei șanțuri de apărare ce împrejmuesc o suprafață de cca. 5 ha; iar ca material arheologic se remarcă în special ceramica.

Cu toate că arheologii aproximează durata săpăturilor sistematice pe o perioadă de 20 de ani, vestigiile descoperite vor putea rămâne vizitabile, situl funcționând ca suport practic pentru universitate, iar parcul va trăi prin mica comunitate organizată în jurul ariei pavilionare care asigură experiența completă și atmosfera specifică epocii fierului. Asemenea satelor de vikingi reconstruite, așezarea din parcul arheologic va avea proprii săi locuitori și propriile sale tradiții și evenimente. Vizitatorii vor fi transpuși în trecut, imersați în cultura și obiceiurile străvechi și, datorită acestei “evadări” din realitate, ei vor reveni pentru atmosfera unică pe care o va oferi parcul de la Herneacova.

Un alt aspect este muzeul arheologic care, pe durata săpăturilor, va oferi spațiul de expoziție pentru obiectele descoperite pe sit. Însă odată cu încheierea campaniilor arheologice, acesta va putea servi ca principalul muzeu istoric specific culturii epocii fierului, și nu numai. Suprafața muzeului ar putea crește în raport cu volumul de material și cu capacitatea de extindere a acestuia, scenariu anticipat în strategia de dezvoltare a parcului.

Arealul Dealurile Lipovei ar putea deveni, de asemenea, o nouă zonă de agrement locală datorită multitudinii punctelor de interes din proximitate, cât și a cadrului natural pitoresc. Parcul arheologic va funcționa ca și catalizator pentru diferitele evenimente culturale sau de divertisment care vor fi organizate pe întreaga zonă piemontană. De la ture de trekking sau cu bicicleta, la expediții de vânatoare și concursuri de zbor cu parapanta, peisajul pitoresc al Dealurilor Lipovei va oferi posibilități nelimitate de exploatare, având în mijlocul său cel mai mare atractor social și turistic, parcul arheologic (**Fig. 3**).

În strategia propusă, parcul va fi utilizat ca punct de plecare sau ca și cadru de manifestatii pentru diversele acțiuni și competiții sportive sau educative, facilitând astfel o bună organizare și desfășurare a acestora prin asigurarea unui ambient controlat.

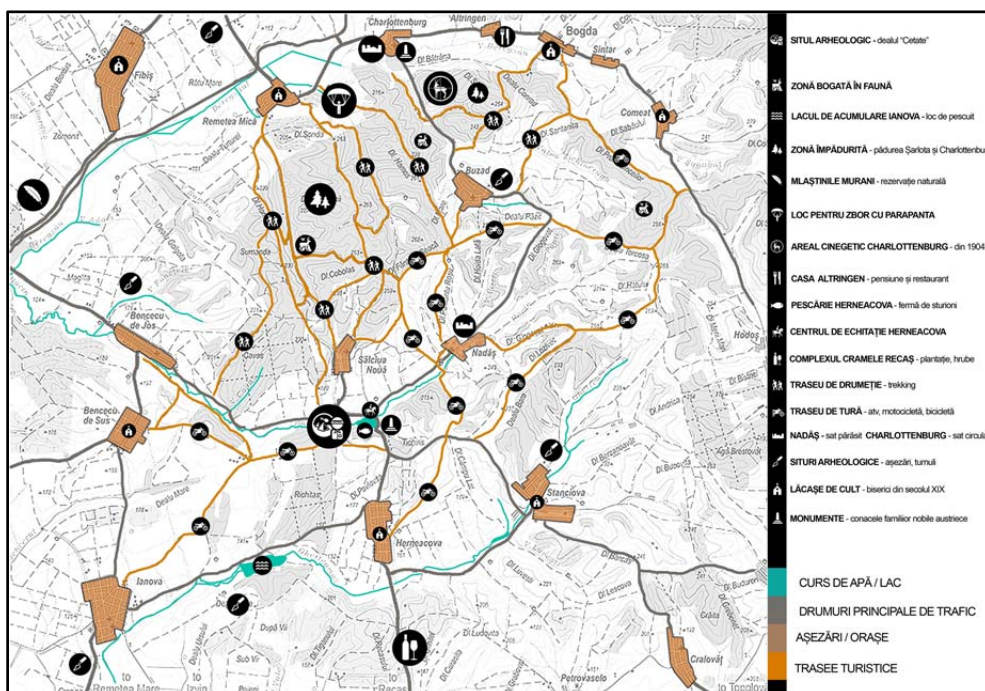

Fig. 3. Planul arealului în care se află localizată fortificația de la Herneacova-Cetate, cu reprezentarea punctelor de interes turistic.

Odată cu creșterea și promovarea acestui gen de activități, parcul va putea oferi informații și suport despre diferitele posibilități de vizitare și explorare a cadrului natural. Totodată, datorită antropizării ample a zonei, arealul va lua statut de parc național, devenind arie protejată, atât pentru a ajuta fauna și flora, cât și pentru a păstra caracterul pitoresc al peisajului.

Etapa I. Excavarea arheologică inițială pentru identificarea unui minim de complexe de locuire și structuri de fortificație.

Pentru ca arhitecții și peisagiștii să-și poată face o idee corectă asupra monumentelor arheologice ce se doresc puse în valoare, precum și asupra artefactelor ce vor face subiectul expozițiilor din muzeu, arheologii vor trebui să efectueze mai întâi săpături arheologice sistematice, însă în concordanță cu viitoarele amplasamente ale clădirii muzeului și a parcului tematic. Se vor descărca arheologic și zonele care vor fi afectate de anexele edilitare, precum drumul de acces, parcare, fosele, șanțurile pentru rețeaua de electricitate, apă, canalizare, rețelistică etc.

Conceptul care a stat la baza soluției presupune reutilizarea pământului dezgropat în urma săpăturii arheologice pentru construcția caselor tipice epocii fierului, cât și ca sistem constructiv la intervenția propusă (Fig. 4). De asemenea, s-a propus ca poziționarea zonei tematice să fie pe același loc al așezării hallstatt-iene (după descărcarea de sarcină arheologică), pentru a păstra astfel spiritul locului și a relației dintre așezare și fortificație (Fig. 5).

Fig. 4. Representarea grafică a conceptului de intervenție invazivă propus.

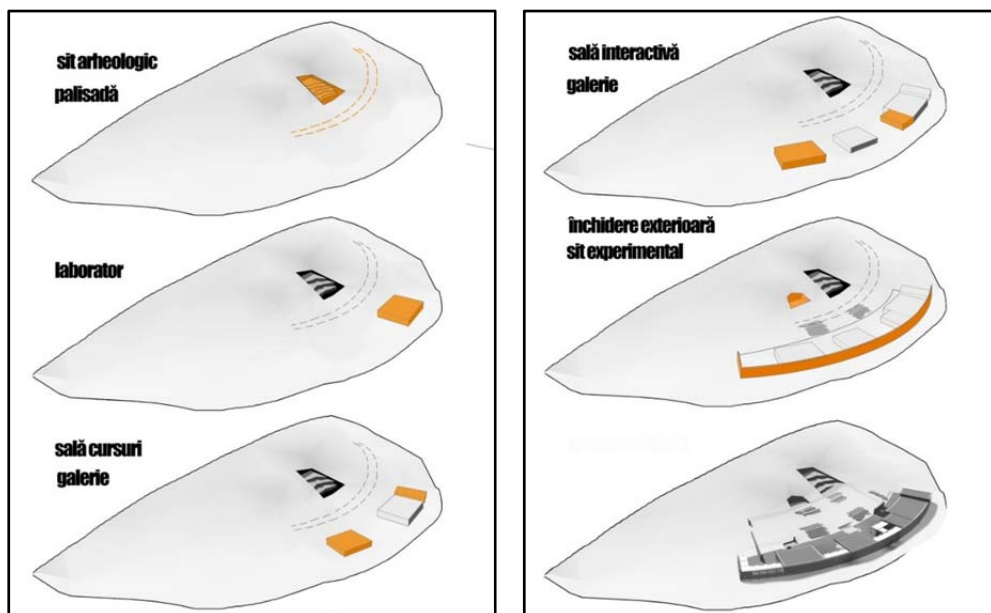

Fig. 5. Representarea grafică a etapelor de proiect.

Etapa II. Construirea Parcului Arheologic Herneacova-Cetate.

Parcul Arheologic va avea trei zone mari de vizitare: *Zona tematică*, *Muzeul* și *Laboratorul arheologic* (Fig. 6). Alături de aceste funcțiuni, tot sub forma unui muzeu în aer liber, va fi și zona de săpătură, care va cuprinde vestigii *in situ* și diverse panouri explicative. Vizitarea zonei de săpătură se va face sub supervizarea specialiștilor, pentru evitarea deteriorării diverselor complexe arheologice.

Pentru o și mai mare aprofundare a tehnicilor arheologice, se va amenaja un loc de săpătură experimental, adiacent muzeului. Aici, vizitatorul, sub îndrumarea unui personal specializat, va putea utiliza unelte și echipamente pentru deprinderea tehnicilor de săpătură arheologică.

Partea de muzeu este amenajată sub forma unui complex de pavilioane tematice, care cuprind săli de expoziție și depozitele. În aceste pavilioane sunt prezentate în vitrine artefactele descoperite în urma săpăturilor arheologice, alături de panouri cu imagini și texte explicative. Pentru o mai mare interacțiune vor fi montate monitoare care vor prezenta reconstituiri 3D ale artefactelor și ansamblurilor arhitectonice descoperite. Butaforiile vor reconstitui la scară reală, aspect din viața de zi cu zi a locuitorilor, utilizându-se manechine și imitații de piese arheologice.

Pe lângă zona de muzeu a parcului, se va propune și un laborator arheologic necesar studierii și analizării descoperirilor efectuate pe sit. Laboratorul va cuprinde spații de lucru, o sală multifuncțională pentru conferințe și cursuri și diferite spații necesare derulării activităților specifice. Astfel se vor putea organiza simpozioane de arheologie care vor avea loc concomitent cu șantierul arheologic pentru un contact direct între aspectele teoretice și practice.

Totodată, organizarea parcului prevede o incursiune în munca arheologului prin accesul vizitatorilor în șantierul arheologic sub îndrumare specializată. Pe lângă faptul că șantierul în lucru este vizibil publicului, cei interesați vor putea lua parte la săpăturile propriu-zise și la cercetarea sitului istoric. Implicarea publicului este cel mai eficient mod de familiarizare a acestuia cu arheologia.

În acest context, soluția de arhitectură propusă este o de fapt o rezolvare sintetizată a problematicilor ridicate de amplasament, relație vechi-nou și caracterul estetic. Intervenția nouă – muzeu și laborator – presupunea un contrast vizual în cadrul natural existent și o legătura problematică cu zona de parc tematic. Datorită conservării urmelor palisadei din sistemul de apărare, a relaționării cu situl existent și a strategiei de intervenție neinvazivă, soluția propusă rezolvă aceste probleme sub forma reinterpretării fostului zid de fortificație care servește ca platformă funcțională și este într-o relație directă (ascendentă) cu situl și săpătura arheologică (**Fig. 7**). Totodată, din exterior, paravanul obturează vizual percepția volumetrică a spațiilor din spatele său și evocă silueta zidului de apărare care înconjură cetatea.

Propunerea făcută de noi este sensibilă la integritatea sitului și a amplasamentului și totodată păstrează caracterul simbolic al memoriei locului, propunând un model de creștere, un sistem de dezvoltare care preia aceste caracteristici pentru a continua extinderea muzeului. Acest aspect este extrem de important datorită faptului că încă nu se cunoaște cantitatea materialului istoric și a condițiilor de conservare a acestuia.

Din acest motiv, soluția de arhitectură obligatoriu trebuie să prevadă un scenariu de dezvoltare, care să respecte un tipar bine definit, flexibil și într-o legătură armonioasă cu caracterul istoric și vizual al sitului.

Principala caracteristică urmărită în vederea stabilirii sistemului constructiv a fost reversibilitatea. Intervenția se dorește a fi efemeră, de exemplu se prevede demontarea laboratorului la sfârșitul șantierului arheologic, iar maniera de rigidizare și de rezistență să fie neinvazivă. Ca sistem de fundare a fost aleasă varianta pe micropiloți Krinner, în paralel cu fundația de pământ.

Pământul a fost ales ca soluție optimă pentru materialul de construcție. Totodată, reconstituirea zonei de așezare obligă la folosirea acestui tip de material în vederea păstrării tehnicilor de construcție tipice epocii fierului, cât și a aspectului locuințelor și al atelierelor de meșteșugari. Cu toate că este un material tradițional, calitățile sale ecologice, economice și de confort termic sunt argumente importante în contextul actual al principiilor sustenabile. Pe de altă parte, folosirea pământului care conține urmele vechii culturi conferă o notă de sensibilitate și apreciere a istoriei locului.

Parcul tematic va fi alcătuit din locuințe, ateliere și anexe, reconstituite conform modelelor originale, iar soluțiile tehnice vor fi stabilite de comun acord între arhitecți,

constructori și arheologi. Se vor folosi doar materiale organice (lemn, stuf, paie etc.) și pământ.

Pentru zona de pavilioane, zidurile de compartimentare vor fi din pământ compactat, cu o grosime între 60–40 cm, iar în interiorul lor vor fi dispuși pari de lemn de 12 cm pentru rigidizare. Fundația va fi alcătuită din pământ bătătorit amestecat cu ciment și de aceeași lățime cu zidul portant. În aceste fundații vor fi introduși montanți din lemn pentru a rigidiza peretele (la care se adaugă distanțieri de 6 cm). Montanții din lemn ajută și la prinderea diverselor piese de legătură pentru console sau structură.

Fig. 7. Secțiune virtuală prin situl arheologic pentru a ilustra locația pavilioanelor.

Fig. 8. Detaliu virtual din interiorul Muzeului.

Fig. 9. Detaliu virtual din exteriorul Muzeului.

Fig. 10. Detaliu virtual din parcul tematic.

În zona de laborator, pereții despărțitori, cât și cei exteriori vor fi de tip *sandwich* pe structură de lemn cu fundații pe micropiloli Krinner. A fost ales acest sistem de închidere datorită necesităților speciale ale laboratorului cu privire la mediul și condițiile de lucru pe care zidul de pământ nu le putea satisface. Paravanul din lemn va fi format din șipci de lemn de 5×13 cm și este prevăzut a fi ancorat de structura platformei prin două centuri metalice în partea superioară și inferioară.

Din punct de vedere al izolației termice, atât pereții din pământ compactat, cât și acoperișul verde al pavilioanelor conferă un climat optim zonelor interioare. Pereții de pământ sunt lăsați natural, datorită culorii și texturii plăcute, iar structura de lemn a acoperișului este tratată cu o vopsea hidrofuga de culoare albă pentru a evidenția culoarea pereților.

Pământul din compoziția peretelui va fi pus în cofraje de lemn sau metal de 30×400 cm începând de la blocul de fundare, și se va continua până la înălțimea parilor de lemn. Cofrajul va fi strâns cu clești de prindere, iar în cazul cofrajului metalic, aceștia se pot translata de la un strat la altul fără înlăturare. După terminarea pereților și montarea grinzilor perimetrice de care se va prinde structura de bază a acoperișului, se va trece la montarea sistemului de pardoseală și cel de acoperire. Sistemul de pardoseală este conceput independent de pereții structurali datorită tasărilor diferențiate a pământului.

Etapa III. Reactivarea arealului din jurul fortificației de la Herneacova-Cetate.

Un astfel de proiect va schimba zona studiată în primul rând prin resetarea unor relații și definirea altora noi între elemente, schimbând favorabil caracterul unora dintre acestea și al zonei în ansamblu. O altă caracteristică a parcului arheologic o reprezintă strategia durabilă integrată pe termen lung pentru arealul Herneacovei, care își propune reactivarea economică și turistică a acestuia pe cinci paliere:

- A. *Zone naturale protejate*
- B. *Reactivarea sistemelor productive*
- C. *Reconectarea satelor din zonă*
- D. *Revitalizarea exploatarea turistică a zonei*
- E. *Organizare de evenimente în aer liber*

Fortificația de la Herneacova-Cetate va fi piesa de rezistență dar nu va reprezenta singurul pol de atractivitate în zonă. Alte situri arheologice precum fortificațiile medievale din pământ de la Stanciova și Ianova vor putea și ele să fie integrate unui circuit cultural. Valul de pământ nr. 3, monument arheologic unic în peisajul bănățean, care trece pe aliniamentul S-N prin vecinătatea vestică a Herneacovei, va putea fi și el pus în valoare. Satele învecinate Sălciua Nouă și Nadăș sunt localizate într-un peisaj superb, nealterat de modernitate. Valea Băcinului oferă posibilitatea efectuării unor drumeții extraordinare, iar Cramele Recaș și Conacul Ambrozy sunt locații perfecte pentru servitul mesei și degustatul unui vin de tradiție. Lacul de la poalele cetății și herghelia de cai din imediata vecinătate completează acest peisaj cultural și turistic.

Zona oferă posibilitatea de a se efectua drumeții pe jos sau cu bicicleta, iar puțin mai la nord, Dealurile Lipovei oferă la Buzad locații potrivite pentru sport extrem cu

parapanta. Terenurile de vânătoare și rutele de *motocross of road*, completează lista posibilităților de recreere.

3. Concluzii

În concluzie, plecând de la un simplu sit arheologic, parcul tematic propus va putea reseta și reconfigura întregul set de relații teritoriale, creând noi conexiuni între diferitele puncte de interes, atât vizual, cât și fizic. Multitudinea posibilităților, cadrul natural deosebit și fluxul turistic în creștere vor transforma întreg arealul într-un imens parc de recreere cu caracter cultural și va deveni în scurt timp un model pentru alte proiecte asemănătoare de pe teritoriul României și poate chiar pe plan internațional.

BIBLIOGRAFIE

- Cedică, Medeleț, 2002 Valentin CEDICĂ, Florin MEDELEȚ, *Fortificația de pământ de la Herneacova (com. Recaș, jud. Timiș)*, În: *Patrimonium Banaticum*, 1, 2002, p. 85-86.
- Chiu, 2003 Florentina CHIU, *Raport preliminar al materialului faunistic din așezarea fortificată din prima epocă a fierului de la Herneacova (jud. Timiș)*, În: *Patrimonium Banaticum*, 2, 2003, p. 87-93.
- Mare, Cedică, 2005 Mircea MARE, Valentin CEDICĂ, *Cercetările arheologice de la Herneacova – Cetate (or. Recaș, jud. Timiș). Campaniile 2004-2005 (II)*, În: *Analele Banatului*, SN, 12-13, 2004-2005, p. 633-635.
- Măruia et alii, 2011 Liviu MĂRUIA, Dorel MICLE, Adrian CÎNTAR, Mircea ARDELEAN, Andrei STAVILĂ, Lavinia BOLCU, Oana BORLEA, Cu contribuții de: Petru HORAK, Călin TIMOC, Cristian FLOCA, Lucian VIDRA, *ArheoGIS. Baza de date a siturilor arheologice cuprinse în Lista Monumentelor Istorice a județului Timiș. Rezultatele cercetărilor de teren*, Ed. BioFlux Cluj-Napoca, 2011, 602 pg., ISBN 978-606-8191-23-2.
- Medeleț et alii, 2004 Florin MEDELEȚ, Valentin CEDICĂ, Mircea MARE, Florentina CHIU, Petru ROGOZEA, *Cercetările arheologice de la Herneacova – Cetate (com. Recaș, jud. Timiș). Campania 2003 (I)*, În: *Analele Banatului*, SN, 10-11, 2002-2003 (2004), 1, p. 93-95.